

Något om släkten Constenius - Konst från Kiengis bruk

I Bygdens herdaminne för Härnösands stift (HSH 4:383) får vi en del uppgifter, som kan kompletteras med egna reflexioner.

Den äldste kände stamfadern bör ha varit borgare i Torneå stad och hetat Anders. Vi vet inte om redan han antagit tillnamnet Constenius, eller om det var sonen som började använda detta namn. Denne borgare Anders bör ha levat omkring mitten av 1600-talet. Vi tar nog inte fel om vi tänker oss att finska var hans modersmål. Se nedan under sonsonen Michael Konst som vid en rättegång tilltalade en bruksskrivare på finska, troligen rent spontant!

Constenius

Michael Andreae, brukspredikant vid Kengis 1677-1710 (årtalet 1680 torde vara rättare som begynnelseår för tjänsten, NJ anm), borgarson från Torneå stad. Student vid Åbo universitet 1665, ska han ha visat sig "uppkäftig" mot universitetets rektor den 21 februari 1666; sedermera utnämnd till bataljonspredikant vid något regemente samt 1677 till brukspredikant i Kengis, där han avled 1710. - Gift med en wallonska, dotter till en hammarsmed vid bruket. Barn: Sara, gift med brukspredikanten härstädes, sedan stadskomministern i Piteå Michael Wikman, (hon) död i maj 1753 i Piteå; Anders i Armasaari; Elias. (HSH 4:383f).

På annat ställe i Bygdens herdaminne (HSH 4:366) nämnes också Michael Constenius. 1681 utnämndes Martinus Johannis Kempe, vid den tiden kyrkoherde i Juckasjärvi, till kyrkoherde i Övertorneå, alltså den församling under vilken Kengis lydde. Förutvarande kyrkoherden i Övertorneå hade efter tre års tjänst blivit förklarad förlustig ämbete och tjänst 1680. Den nye kyrkoherden skulle tillträda 1682. Det verkar som om vid denna tid tre präst-tjänster fanns inom Övertorneå församling, nämligen kyrkoherdetjänsten, en komministerstjänst i Hietaniemi 2 mil söder om huvudkyrkan och en tjänst som brukspredikant i Kengis omkring 10 mil norr om huvudkyrkan. I början av 1682 eller redan dessförinnan klagar den nye kyrkoherden hos landshövdingen Hans Hansson Clerck att åboarna i Pajala, Tärendö och Muonioniska (byar som betydligt närmre Kengis än de låg moderkyrkan, Pajala t ex bara på några kilometers avstånd) icke ville erkänna honom, utan herr Michael Constenium, predikanten vid Kengis bruk, för sin rätta herde. Landshövdingen svarade i brev från Umeå 1682-03-28: "Så måtte han igenom visitation och examen bevisa sig vara deras pastor (=herde, själaherde, själasörjare, kyrkoherde), ty herr Michael är allenast deras kaplan och icke kyrkoherde." (Skrivelsen i finska Nedertorneå kyrkoarkiv).

Michael Andreae Constenius

HSH 4:383 (Över-Torneå socken, brukspredikanter i Kengis)

2. Michael Andreae Constenius (1677-1710), borgarson från Torneå stad. Stud vid Åbo universitet 1665, skall han visat sig "uppkäftig" mot universitetets rektor 1666-02-21; sedermera utnämnd till bataljonspredikant vid något regemente samt år 1677 till brukspredikant här i Kengis, där han avled 1710.

Gift med en wallonska, dotter till en hammarsmed vid bruket.

Barn: Sara, gift med brukspredikanten härstädes, sedan stadskommis-
tern i Piteå Michael Wikman, död i maj 1753 i Piteå; Anders i Armasaari; Elias.

HSH 4:366 (Över-Torneå socken, under kyrkoherde Martinus Joh. Kempe)
Utnämnd till kyrkoherde i Över-Torneå 1681 med tillträde 1682. Han klagade hos landshövdingen Hans H:son Clerk, att åborna i Pajala, Tärendö och Muonioniska icke ville erkänna honom, utan herr Michaelem Constenium (predikanten vid Kengis bruk) för sin rätta kyrkoherde, varpå landshövdingen i brev från Umeå 1682-03-28 svarade: "Så måtte han igenom visitation och examen bevisa sig vara deras pastor, ty herr Michael är allenast deras kaplan och icke kyrkoherde". (Finska Neder-Torneå kyrkoarkiv)

Momma-Reenstierna-samlingen E 2539 (RA)

Handling rörande präst vid Norrländska bruken, daterad Härnösand 1680-02-25 från Superintendens och Consistoriales Hernesandensis (Härnösands superintendent (= biskop) och domkapitelsmedlemmar). Kopia.

Äreborne, aktade och förståndige gode herrar och dannemän som bo vid herr Reenstiernas bruk och i de byarna där när omkring. Salutem (=hälsning).

Vi hava kommit uti erfarenhet huru såsom I goda herrar och dannemän uti eder och edra barns eviga välfärd skola lida något men för edra själasörjares långt bort belägenhet. Alltså emedan en hederlig och skickelig prästman, Dn (= Dominus = Herr) Michael Constenius, nyligen under militien och något för detta^k eder bekant, bliver oss rekommenderat, ty hava vi eder och edra barns eviga välfärd i så måtto för vårt ämbe-

Se handling nr 177 i arkiv

Geogr. ark. Kalix

te ansett, att vi samme prästman dit förskickom, levandes i den gode förhoppning att I honom tackeligen anammen och till sitt uppehälle försörjen, på det att I dess större välsignelse uti eder hantering njuta mågen. Såsom prosten berättar, skall eder ordinarie pastor och capellan icke finnas obenägne att göra eder härutinnan ett gott bestånd, så att detta kan eder så mycket drägeligare falla! Låtom oss fördenskull se att I denne tillbudne Guds nåden icke försaken, utan gärna emottagen! Han Dominus Constenius skall visserligen uti sin lära och leverne vara eder till ett gott nöje, och prosten tillskrives att eder emellan en god ordning upprätta. Härmed vi befal-
lom eder Gud Allsmäktig troligen och vänligen av Härnösand d 25 februari A:o 1680.

Denna kopia är likalydandes med själva originalet attestere vi undertecknade Olof Mörtz Hermann Kämpe.

I Mantalslängd pro Anno 1701 upprättat över Torneå lappmarks pastorer och Västernorrlandens uppfundne bergslags folk finner vi vid Kengis Bruk: Comminist Hr Micha. Constenius (man, hustr, son)

I mantalslängden 1703 däremot upptages Pastor Constenius jämte hustru och måg (ej son).

Bergskollegii arkiv. Advokatfiskalens arkiv, rättsprotokoll för Norr- och Västerbotten 1652-1738 (E II c:1) fol 113v (Kengis 1719):

§ 6. Bruksskrivaren Olof Koberg anklagade bruksarbetaren Mickel Konst för det han uppbränt ett gammalt litet fähus eller Jon Lapps gamla stugu, som uti inventario finnes oppfört för 6 daler kopparmynt. Samma stugan blev efter rättens omprövande synat av bruksskrivaren Olof Koberg, bälgmakaren Petter Persson samt inspektoren Lars Sandel, vilka befunno något vara därav borttaget och det övriga förruttnat. Ty blev ock nu det huset utfört av intet mera värde.

Dito E II c:1 fol 118v (Kengis 1725-07-06)

§ 6 Mål i vilket Michel Konst figurerar. Ej fotat, ej avskrivet.

Dito E II c:1 fol 120-126 (Kengis 1725-07-06)

Mål i vilket Michel Konst figurerar. Ej fotat, ej avskrivet.

Dito E II c:l, fol 13lv ff (Kiengis 1725-07-06) (språket förenklat):
 Samma dag androg brukspredikanten vördige herr Mickel Wikman sitt
 käromål emot inspektorskan Madame Catharina Sandel såsom svarande,
 angående de gärdesstycken som dess (=Wikmans) svärmoder, framledne
 herr Mickel Constenii änka, försålt till inspektoren Lars Sandel i
 livstiden. Käranden tillfrågar allraförst huru inspektoren Sandel be-
 132 kommit (=fått) detta gärdesstycket. Bruksskrivaren Koberg svarade i
 anledning av dess inlevererade skriftliga fullmakt den 7 juni inneva-
 rande år, att salig inspektoren köpt den, varå Koberg uppviste ett ex-
 trakt som han utskrivit av Sandels original, och innehåller det som
 nedanstående specifikation innehåller (salig herr Michael änkas gärde):
 Betalt till änkan uti åtskillige gånger 37 daler 2 öre

kopparmynt	37.2
Betalt till dess måg Erik Bengtsson	9.-
Sammaledes till Hans Christofersson	2.8
Till dess son <u>Michel Const</u>	9.24
Till Olof Thuun för ett litet åkerstycke	3.-
Till Erik Bengtsson sammaledes	3.-
	<hr/>
	64.2

Uppå ovanstående har inspektoren kostat med allehanda arbete och göd-
 ning 167.22. Enär denna räkning blev uppläsen för käranden, påstod
 (=yrkade) han det köpeskriften måtte uppvisas för rätten, köpeskriften
 som åberopas uti denna sammanlagda förlikningen, vilken är upprättat
 av nuvarande inspektoren Jedeur på parternas begäran, den 15 oktober
 och den 2 november 1722. På samma kärandens påstående utlät sig Madame
 132 Sandels fullmäktig intet veta varest köpeskriften var till finnandes
 ibland dess salige mans dokumenter; förhelt alltdärföre rätten
 Koberg köpskillingens erläggande, huru och på vad sätt därmed var
 tillgånet. Han svarade härtill: "Att desse gärdesstycken är betalte,
 kan den högtärade rätten finna av det framlagde och åberopade ekstrak-
 tet. Käranden yttrar sig därpå, att rätten täcktes tillhålla Koberg
 att änteligen framvisa ofta nämnda köpeskrift, men svaranden säger
 det vara ogörligt för honom att igenfinna den, dock erinrar ("ärhind-
 rar"!)) han sig fullan det att salig inspektoren Sandel lämnat honom
 ett sitt egenhändig koncept till denna köpeskriftens upprättande,
 uti vilket Sandel upptecknat de vittnen som han tänkt betjäna sig av

133 Dessa vittnen tillstod sig nu vid rätten aldrig vetat av en sådan handel. Käranden påstod sig inte heller veta, om inspektoren köpt dessa gärdesstycken eller eljest tagit bort dem, emedan Koberg inte vill uppvisa köpeskriften. Därå svarade sig Koberg ingenting ha att visa mer än detta ofta åberopade inlevererade extraktet av Sandels egenhändig räkning utvisar. Denna köpeskrift kan man, som tillförende utlåtning är, ingalunda igenfinna. Rätten tillfrågade käranden om dess svärmoder av fri eller god vilja hade försålt samma gärdesstycken emot betalning till inspektoren Sandel eller ej. Innan Wikman kom till uttalandet, talade ^{dess} svågrar, att vi av tvång och hungersnöd måst avsättja vår fars och svärfars lilla egendom. Därpå berättades av käranden, det dess svärmoder hade åtnjutit sådan betalning inte i reda penningar utan i smått plock.

I det samma uppsteg inspektoren Jedeur och utlät sig å bergslagens vägnar, det bergsrätten framställer sin frågan hos den högtärade rätten, om inte, så vida (=eftersom) jord och grund är bergslagens eget, bergslagen måtte få bibehållas därmed, så att ingen skulle bortsälja och föryttra bergslagens lage- och välfångna egendom på slikt sätt, såsom sin egen private arvejord, änskönt (=fastän) bergslagen av sin ömhet för betjänterne och bruksfolket tillstädjer den som tjänstgör att nyttja och bruka sin (= bergslagens) egendom uti livstiden under sysslans förrättande. Bergslagen tilldelade dock efter lag och förordningar eho (vemhelst) han vara må av bruksfolket något stycke oröjt land att uppröja, sedan lov givits vid dessa rudeverken (bokstaven "r" är skriven på sådant sätt att man förstår att ett latinskt ord avses; troligen är detta en något felaktig användning av det latinska ordet rudus /gen. ruderis/, som betyder "omyntad koppar") av inspektoren. Bergslagen undandrog sig icke att därefter återbetala dem deras stubbe- eller rödjorätt efter mätisman-na ordom (= värderingsmans utlåtande), men förbehöll sig allan rätt att vara alldeles oklandrat av androm på sin lag- och välfångne egendom. Inspektoren Jedeur, som förmenar sig vara Västerbottniska Bergslagens fullmäktige i hushållningen vid desse bergverken, framgiver värdsammeligen detta (=ovanstående synpunkter) samt avvaktar denna högtärade bergsrättens mogna konsidererande (= övervägande) och rättvisa resolution (=beslut) om samma ärende.

134

(Tingsmål i bergsrätten, Kengis 1725-07-06, forts)

På detta inspektoren Jedeurs munteliga förbehåll frågades rätten av berörde brukspredikant Wickman om just jorden är bergslagens egen, och där så vore, varföre har då finnarne fritt tillstånd att bruka jorden här nedanföre bruket. Därpå utlät sig rätten, det bergslagen lærer otvivelaktigt avlagt sitt riktiga överenskommande i betalningen härav, förrän tillträdet skedde här vid verken. Men vad angår böndernas små tegar vid älvstränderna, så har de efter byggmästaren och sexmannens Petter Perssons berättelse aldrig varit tillhöriga bruket; alltdärföre finner ej rätten att det anstår kändanden att utfråga dylikt av rätten och besvara den med svar därå.

Resolutio (=beslut)

Ehuru såsom brukspredikanten Wickman söker och påstår (=yrkar) att återfå dess hustrus förmente arvslott uti några bortsålde gärdestycken, vilka dess framledne svärfader, för detta brukspredikanten vrydige Hr Michael Constenius här ved bruket, skolat oppröjt och efter dess död änkan, nuvarande kändandens svärmoder (obs! denna formulering visar att svärmodern ännu levde! N Jn anm), förytttrat och avstått till salig inspektoren Sandel emot 37 daler kopparmynt, så have ock kändanden nu vid rätten uppvist en förlikningsskrift av innehåll att inspektorskan Sandel, oaktat den stora omkostnaden hon gjort på samma gärdesstycken, vill dock till undvikande av besvär och oro oppå dess ålderdom låta benöja sig med 59 daler kopparmynts återbekommande av sina kontraparter som då talade och svarade emot henne, nämligen brukspredikanten Constenii söner Michel och Johan Const med mågen Hans Christofersson, varmed ock dessa män jämte mågen låtit sig alldeles benöja, som finnes vänligen vara förent och avslutit dem emellan den 2 november 1722, varpå nästföljande året samma 59 daler kopparmynt efter överenskommandet ock skall varit erbjudna inspektorskan Sandel, men inspektorskan har ej velat emottaga dem utan likväl brukat samma gärdestycken intill denna tiden. Nu lät inspektor Jedeur å bergslagens vägnar sin mening inflyta uti protokollet, att bergslagens egendom och jord intet (=ej) bör kallas, mindre vara, andras arvejord, sedan den som tjänstgjort vid bruken vore bortgången, anten med döden eller eljest, utan sådan jord vara allenast av den

(Tingsmål i bergsrätten, Kängis 1725-07-06, forts)

ömhet som bergslagen drager för sina arbetare, betjänten eller arbetaren förunt att i livstiden upptaga, nyttja och bruka, seden lov erhållits, men enär (=när) betjänten eller arbetaren är avgången med döden, så förmenar inspektoren Jedeur det ingen rättighet kan tillfalla en sådan betjantes och arbetares arvingar att tillträda något på slikt sätt förunt gärdestycke, utan endast njuta sin rödjourätt till godo. Härav prövar rätten för skäligt, det inspektorskan Sandel till nästkommande Mikaelitid avträder dessa gärdestycken efter förlikningen och överlämnar dem till inspektoren Jedeur såsom bergslagens fullmäktig emot samma 59 daler kopparmynt, vilka inspektoren Jedeur å bergslagets vägnar tillställer inspektorskan Sandel för rödjourätt därutinnan. Dock lär inspektoren Jedeur efter sin utlåtelse ^{å bergslagets vägnar} förunnat salig herr Constenii arvingar samma gärdestycken så länge männen tjänstgöra, att nyttja och väl hävda, på det bergslagen efter någon deras avgång ej må återtaga sitt jordestycke värre än de nu bliva utdelt av inspektoren Jedeur emellan arvingarna. Denna utdelning åligger det inspektoren att förrätta, på det han desto bättre må få sig kunnigt vid någons avträde, vilkendera stycke bergslagen själv genast bör tillträda och nyttja. Ej heller understår sig någon efter denna dag, eho han helst vara må, att anten uppröja, hävda eller bebruka något det ringaste av bergslagets ägor utan inspektorens vett, vilja, goda tillstånd och loven. Den som bryter häremot är förfallen till sina 40 marker silvermynts plikt.

Den 8 juli (1725) för middagen upplästes detta protokoll jämte resolutionen som bergsrätten påfallit över denna saken emellan brukspredikanten herr Wickman och inspektorskan Sandel, uti bägge parternes vidervaru (=närvaro). Därefter gavs dem lov att ej vidare göra sig möda med någon uppvaktning i detta ärende, eftersom var och en dessutom kunde ha sina sysslor att sköta.

Några timmar därefter framträder Wickman med förfrågan om rätten skulle vilja efterlåta honom att ännu framtala allenast ett ord, fast resolutionen är uppläsen, vartill bergmästaren svarade: "Ja, gärna, om den är anständig!" Wickman uttalade därpå, att han skulle fråga om inte herr bergmästaren sade i går om aftonen, när herr berg-

(Tingsmål i bergsrätten, Kengis 1725-07-08, forts)

mästaren tillika med rätten uppsteg att besiktiga de omtalte gärdestycken: "Det bliver nu intet mera gjort, dock hade jag ock ej heller tid att vänta." På desse herr bergmästarens ord tror jag att sexmännen med mig kan vittna. Bergmästaren och rätten svarade att det är sant som herr Wickman berättar. "Nå, rätt så," sade Wickman, "jag har ej mera att tala, utan beder om ursäkt det jag gjort besvär!" och gick därpå sin väg. Vart han Wickman syftat med slikt tillspörjande, kan bergmästaren och rättens ledamöter icke veta, utan förbliver med det som protokollet och resolutionen innehåller, ståendes dock.... (fortsättningen ej fotad eller avskriven)

E II c:1 fol 231. Kiengis 1726-08-10.

/Första målet: bruksskrivaren Koberg anklagade/ smedsdrängarne Michael Konst och Lars Björk om kol- och tackjärns bortsmidande således att han inlevererade först en räkning daterad 1726-07-22 över 1724 och 1725 års bortsmidde kol, som bestiger i balans för 1724 och 1725 till 139 läster å 12 tunnor lästen, som Koberg påstod (=yrkade) att smederna måtte betala.

Mickel Konst tillstod sig emottagit kolen på räkning men sade därhos (=därjämte) att ibland 1724 oxd 1725 års kol varit trenne gamla milor sedan 1722, liggandes förskämde i skogen och så tillfrusne att de måste löstagas med järnstörrar och hemföras i klimpar uti kolstigan; fördenskull var de elaka att uppsmida.

Härpå eftersåg rätten nästnämnde Olof Kobergs angivna kolräkning, och där befanns två stycken sådana gamla milor vara uppförda utav brukskarlarne Josef och Hans i A.... till 65 läster, och den tredje utkolat av Olof Tun ibidem (=därstädes) till 44 läster, men den fjärde milan som Lars Björk utkolat på K...-vägen i mars 1724 av 35 läster, som gör tillsammans 144 läster, såsom rätten det befant.

Mickel Konst föregav till sin ursäkt att det är alldeles obilligt att emottaga på räkning sådana kol som ligger hopfrusna till klumpar och intet täckte i skogen. Därhos (=därjämte) har det varit mycket snö som alltid kommer ibland när kolen hemköres, så att skrindarne ej kunnat hålla måttet så väl.

(Tingsmål i bergsrätten, Kengis 1726-08-10, forts)

Härom tillspordes Koberg och svarade att till en fjärdedel jämt kunde väl de utgamla förra kolen utköras men intet mera, och om Michell funnit snö ibland kolen då han kommit till bädden av att stigorne ej varit väl fulla, så hade han genast kunnat säga honom det, och då hade det kunnat bliva rättat, emedan Mickel Konst alltid har haft frihet att mäta stigorna när det behagat honom, allteftersom han själv emottagit var stig uti kolrummet. Mickel Konst påstod att tredjedelen allenast varit dugliga av de gamla kolen som de tagit på räkning, och det skall karlarna veta som hemkört, förutan de utgamla kolen som de intet hade att beställa med.

(Därefter följer en uppställning:)

Insinuerat vid Kengis hambarting den 10 augusti 1726 kolräkning till stångjärnssmide pro A:o 1725 med dräng Michel Konst och Lars Björk.

/På debetsidan omtalas olika milor, kolade av bland andra Olof Thun och Lars Björk, sammanlagt 449 läster. På creditsidan omtalas hur mycket kol som gått åt till smidet i övre hammaren, två härdar, smitt stångjärn och andra järnsorter; två läster kol per skeppund (=136 kg järn)/. 138 skeppund 19 lis

und bergvikt 278 läster
till byggningskol 6 läster
till en ny stångjärnshammars förfärdigande..... 12 läster
till tändkol på 2 milor 2 läster
till klensmedskol och att ringa nya hammarhjulstoc-
kar 12 läster
310 läster

Balansen till 1726 för det som är uppbränt över förordningen och tages för 1724 års för mycket brända kol 35 läster
1725 uppbrände av emotstående (alltså det som finns på debetsidan, NJn anm) så att till 1726 års smide därav är intet behållit 104 läster
449 läster

232v

Ovanstående kolen har smeden Michell Konst själv emottagit och de som kolat och hemkört kan ock besanna att så många läster är blevne

(Tingsmål i bergsrätten, Kiengis 1726-08-10, forts)

av var kolmila, efter förra vanlighet är här kolen uppförde, som tillförende mästersmederne väl fyllt sin kolräkning med.

Kängis bruk den 22 juli 1726

Olof Koberg

/Målet fortsattes nästa dag såsom dagen förut. Man förhörde nu dem som varit med om att framköra kolen. Det var Hans Christophersson och Jöns Qvist. På frågan om någon hade jäv mot dessa svarade både kändan och svaranden nekande (Hans Christophersson var ju dock svåger till Mickel Konst, NJn anmärkn). Koberg kom i kläm när han frågades varför han inte skött sin syssla och låtit hemköra kolen. Det hade begärts att hästarna skulle sändas till skogen för att hämta kolen, men de hade inte sänts. Hade de möjligen behövts för inspektoren Jedeurs resor? Ett av vittnena intygade att Jedeur hade rest med en skjutsbonde till Torneå och att hästarna varit vid bruket. Men Koberg visade sin kladd av 1722, varav framgick att/ hästarna uti december månad varit neder till Torneå med Jöns Qvist efter en tunna strömming och 1/2 salt, och när han då hemkommit med hästen (!) så kunde han då väl behövt vila, vill Koberg förstå, att han så intet genast blivit skickad till skogen. Samma månad skall Jöns varit tolk åt inspektoren på Torneåresan i 10 dagar och 1/4 månad arbetat på kolbotten, och skall detta varit dess månadsarbete. Men i januari påföljande skall Jöns uppkört ved till inspektorns behov i 4 dagar ovh sedan gjort annat bergslagens arbete, kunnades milorna för de 4 dagars skull ej bli va kvarliggande i skogen.

/Nu inföll inspektor Jedeur att det nog vore onödigt att göra sådana frågor nu (det brändes kanske! NJ), ett mål skulle sedan förehavas mellan inspektor Mörth och inspektor Jedeur och i det sammanhanget skulle det nog även ernås/ en fullkomlig underrättelse om orsakerna till kolens kvarlämnande i skogen med mera som till bergslagens skada länt.

mot inspektor Jedeur
/Sedan målet (mellan de två inspektorerna) förehafts, fortsatte man den 13 augusti:/

Företog sig rätten att rannsaka om det av bruksskrivaren Koberg instämde käromålet emot hammarsmedsdrängarna Michael Konst och Lars

** Målet var fullnäckigt för de "hög- och vällörne direktörerna för Västerbottens Bergslagskontor i Skellefteå"; det var han som frågade om hästarna!*

(Tingsmål i bergsrätten, Kengis 1726-08-13, forts)

Björk, vilka sedan 1719 skall efter Kobergs inlevererade specifika-
tion av den 9 och 13 augusti 1726 bortsmitt tackjärn, nämligen för
år 1719 till 1725 års slut skall

<u>Michael Konst</u> allena bortsmitt.....	17	skeppund	25	lispund
Noch Lars Björk allena	25	skeppund	10	lispund
än tillsammans bortsmitt	2	skeppund	5	lispund
				<u>Bliver således 45 skeppund 14 lispund</u>

(Anm. Det stämmer inte riktigt, eftersom varje skeppund var 20 lispund
och varje lispund 20 mark; enligt denna räkning skulle summan här-
ovan bli jämnt 46 skeppund. NJ)

Rätten frågade vad de svarar härtill och hur de kommit att bortsmida
så mycket tackjärn. Michael Konst yttrade sig väl ha kommit något
till korta, eftersom kolen varit sura så att järnet svartnat och
lortat i härden. /Björk ansåg att Koberg skall ha fört på honom 5
skeppund mer än han uttagit, och därom disputerades. Sedan kommer
själva den detaljerade räkningen: /

35 b
35b v

236

Koberg framviste sin bok, som skall hålla med hans karvstock (sticka
eller pinne av trä med inskurva skåror och hak, använd för en primi-
tiv räkenskapsföring av prestationer eller skulder, SvUppsl) både på
ut- och invägningen, huru vill då Björk bevisa att han uppskurit me-
ra än han fått? Men Björk föregiver sig hava straxt sagt det till
Koberg, när han uppskurit de 5 skeppunden andra gången, dock att
inga vittnen varit närvarande. Koberg yrkade enständigt att dess
bok vore riktig, som håller lika med karvstocken, och vill besvärja
att han intet mera påfört honom än han verkligen vägit honom i händer.
Lars Björk sade: "Svär fritt!" men har aldrig undfått de 5 skeppunden.
Rätten frågade om inte Björk påminte Koberg härom, då räkningen av-
slöts vid 1724 års ända. Koberg svarade: "Ja, han påminte väl därom",
men påstår likväl att dess bok är riktig. Härpå lät rätten efter Ko-
bergs eget påstående (=yrkande) honom avlägga sin värjemålsed, att
han uti 1724 års räkning ej debiterat Lars Björk mera tackjärn än
som han verkligen bekommit. När Koberg gick fram till bordet att
göra sin ed, talade Michael Konst till Koberg dess orden på finska:
"Käre far, kom väl ihug först!" - Michael Konst sade sedan Koberg av-
lagt eden, att han hade väl kunnat uppfört mera tackjärn så på honom

(Tingsmål i bergsrätten, Kengis 1726-08-13, FÖREMÅLET)

såsom på Lars Björk uppfört mera tackjärn än han utbekommit, emedan de intet alltid fått skurit opp. Då de en gång kom till Koberg skall de ha blivit utviste och intet fått igen karvstocken den gången. Rätten tilltalte Koberg varföre han då inte uppskurit tackjärnet med smederne. Svar: Karvstocken var bortkommen; några dagar därefter igenfanns den mellan skåpet och väggen. Rätten frågade Koberg om han intet kallade smederne till sig att skära upp järnet då karvstocken igenfanns. Svar: Nej, efter han sedan uppvägde järn till smederne, så skall han ha tänkt att smeden borde söka skrivaren att få uppskära sitt tackjärn och ej skrivaren smeden, ty skrivaren hade allt antecknat i sin bok men smeden på sin karvstock.

Frågades om Koberg oftare förvägrat dem att uppskära järnet. Svar: Nej.

Fråga: Varföre de intet sedan gått till Koberg. Svar: Lars Björk efter han intet hade igenfått sin karvstock. Koberg sade än ytterligare att när smederne förmärker att tackjärnskarvstocken vid årets ända intet kommer överens med deras stångjärnskarvstock, håller de sig undan till uppskärningen, så att skrivaren ej skall kunna få rätt för tackjärnet och således förmenar de sig slippa allt ansvar.

Frågades även Michel Konst om icke heller han gått till skrivaren och begärt att uppskära järnet. Svar: Nej, vi var intet sedan dit, efter vi ej förre gången fått uppskäret. Därvid inföll Koberg och sade att så mycket vårdar de om skrivaren. Jag har en riktig book varest jag ock riktigt annoterat allt vad de utbekommit och levererat, där (=vilket) han ännu en gång vill besvärja. Michael Konst: Ja, Gud vet, bokhållaren svärjer intet mera, ty I haven mången gång varit drucken då vi vägit järnet och prickat på pindarne, och sedan när I kommit hemb så haver I skrivit, och Gud vet den skrivningen! Han omtalade även att kolen varit odugeliga som bortskämt järnet, I hörden. (NJ anm: här torde föreligga en liten felskrivning i protokollet, troligen skall det vara: ... som bortskämt järnet i härden.) Koberg svarade: I haven nu ej mera att skylla på kolen, emedan I fått avskrivning för de elaka.

Lars Björk sade: Ja, bokhållaren Koberg, jag hade 12 skeppund överjärn 1720. Koberg svarade: Det får I njuta till godo i avskrivningen

Geogr. inst Kalix

(Tingsmål i bergsrätten, Kengis 1726-08-13, forts)

på de 26 skeppunden 12 1/2 lispunden tackjärn som då bortskämt blivitt.

Dom

Anno 1726, den 10,11,13 och 15 augusti hölls laga bergs- och hammar-
ting vid Kiengis hamrar med menige bruksfolket därstädes, närvarande
"ut in protocollo" (=såsom angivits i protokollet).

Samma dag inställde sig för rätten bruksskrivaren Olof Koberg såsom
kärande emot hammarsmedsdrängarne Michael Konst och Lars Björk sva-
rande, tvistades om kol- och tackjärnsbortsmidande, varved käranden
uppviste en kolräkning av dato 1726-07-22, vilken balanserade kärän-
derne för 139 läster kol de haft på räkning, men svaranderne före-
gav trenne milor uti Ackiokiva(?) och en mila på Kiexi-vägen (?) vara
förskämde av snö och is, emedan milorne i Ackiokiva legat i skogen
otäckto, och sedan de nederrasat ej hopskottade uti tvenne års tid
eller ifrån år 1722. Dock är milan.... (etc, forts på fol 237v, ej
fotat eller avskrivet).

Tingsmål daterat 15 juni, efter 1726 men före 1729, alltså 1727/28
(E II c:1, fol 248v ff, Kiengis)

s249

Efter bruksskrivaren Olof Kobergs utfäste loven den 12 dennes inför
bergstingsrätten att till i dag ha sin balansräkning över bruksfol-
kets skuld färdig, tillsporde bergstingsrätten honom om han hade den
färdig. Varpå han presenterade berörde räkning, som blev uppläsen i
bruksfolkets närvaro, således som finns utförd på andra sidan, för
att kunna så mycket säkrare erhålla allan riktighet. (Därefter kommer
listan av den 15 juni 1727/29, med inspektor Jedeur först, såsom
jag skrivit på särskilt papper).

E II c:1, sid 471, omkring 1729, Kengis

(Inspektor Mört anförde besvär emot hammarsmederna Abraham Classon
och Salomon Carlsson, att de försummat tvenne dagars smide efter
helgen under den tiden han varit neder uti maj till Torneå stad på
ämbetsförrättning. Han begärde att smederne skulle antingen vederbör-
ligen förklara sig däröver eller också plikta. Mäster Abraham Clas-
son och dess kamrater Mickel Const och Anders Kult förklarade sig
att de inte hade någon mat att tillgå, utan Michel Const hade varit

till Pajala by för att förskaffa sig en fjärdingstunna korn, och sträxt därefter hade han släppt igång bälgorna till utsmide. Inspektör Mört skickade och lät se hur mycket de tagit ut i maj månad. Bland dem hade Michel Konst uttagit 6 (trols spann) råg, 1 lispund och 15 marker mjöl, 1 lispund 4 marker torrt kött, 7 marker smör, 1 stycken renost och kontant 6 daler.)

Vid samma ting (1729)

(Inspektör Samuel Mört angav smeden mästare Abraham Classon för det han ska ha försålt till bonden och tolvmannen Lars Mattsson i Pajala något stål som tillhörde bergslagen).

Smedgesällnen Mickel Const framkallades... Han yttrade sig utan ed, att han förleden sommar skall ha gjort lite stål, vid pass 7 marker, som lämnades uti förvar hos mästare Abraham. Därav förebär sig Abraham ha givit något till bruksskrivaren Fahlstedt och använt det övriga till byssornas omlagande uti hammaren. Fahlstedt kom in och berättade sig ha mottagit 3 1/2 marker stål, som han givit Olof Larsson Fors på räkning till bergslagets lior (=liar), de övriga säger Abraham sig ha lagt in uti bössorna. Michel Const kan inte minnas enten bössorna blivit lagade före eller efter sedan de sist insattes. Abraham förmenade att det alltid behövs lite stål i beredskap uti smedjan så att man inte behöver löpa till inspektören var gång efter stål. Detta är praktikabelt (=vanligt) vid alla bruk.

Härpå gavs Abraham och Lars Mattsson och androm en tjänlig förmaning att omgå redeligen med bergslagets saker.

E II c:1, förteckning över bruksfolket vid Kengis 1733-08-01

(Bland andra fanns hammarsmeden Mickel Const, mästarensvennen Henrik Spett, bruksgevaldigern Olof Tun, dagsverkskarlen Baltzar Tun (detta var Olof Tuns son, NJ anm), kólaren Johan Spett. Sammanlagt var det 27 personer).

E II c:1, efter sid 648, 1736, efter 7/6.

§ 5. (Bruksbokhållaren kände till de fyra hammarsmederna /vid varje tillfälle tycks där ha varit vid Kengis bruk fyra hammarsmeder, där fanns två hamrar med två härdar i varje; en av smederna var Mickel Konst/ och till hammarsmedsdrängarna Lars Björk, Johan Svala

(Kengis hammarting 1736, forts)

och Henrik Spett) för det de illa smitt och ovuligt vället stångjärn i förleden sommar, så att herr assessorn Hinrik Kalmeter, bergmästaren (han hette Seger Svanberg, var borgmästare i Torneå, bergmästare i Västerbotten, bosatt i Nederkalix, död 1740-01-24, se HSH 3:307, NJ anm) och konstmästaren Stenholtz nödgades vräka följande järn: för Abraham Carlssons härd:

1 skeppund, 6 lispund, 12 marker eller 12 stänger,

för Salomon Carlssons härd:

1 skeppund, 12 1/2 lispund eller 13 stänger,

för Christopher Giertsons härd:

1 skeppund, 13 lispund 17 marker eller 15 stänger,

för Mickel Konsts härd:

1 skeppund 2 1/2 lispund eller 9 1/2 stång.

Utom detta vrakjärn berättar bokhållaren Bullich att smederne sedermera smitt så ovuligt stångjärn, att av 30 skeppunds vikt knappt finns dugeligt till 4 eller 5 skeppund som kan förytttras för gott och giltigt järn. Om det inte blir vederbörligen hämmat, kommer järnet ifrån denna orten att komma uti vanpris och alldeles i förakt. Därför påstods (=yrkades) att dessa smeder efter Kungl Maj:ts förordningar måtte bliva ihugkomna med laga plikt.

Hammarsmederna förklarade sig att de den gången kommit att förse sig med stångjärnets utsmide, eftersom hamrarna och städen varit förnötta och nästan alldeles förskämde. De begärde därför att man denna gången kunde överse med dem; de ville härefter beflita sig att smida försvarligt stångjärn. Till sin ursäkt förebar de att uti kolen skall finnas stenar som gör att järnet blir flagot.

Rätten ställde dem under ögonen den invändningen att sådant ej kunnat vara uti alla stänger, och det är så mycket mera att förundra över deras ovulighet att allenast på 4 skeppunds vikt för vardera härden 15, 12 å 13 stänger kommit för somliga att anses för vrakjärn. Och där (=om, därest) rätten ännu skulle instiga uti järnboden, lærer efter bokhållaren Bullichs berättelse ofelbart finnas vrakjärn vara smitt till myckenhet sedan det konfiskerade järnet frantogs dem, så de hade inte tagit någon skrämsel därav. Hammarsmedsdrängen Zachris Abrahams-son ursäktar sig att han vid den uträckningen legat sjuk, vilket

(Kengis hammarting 1736, forts)

hans fader Abraham Classon och andra dess medkamrater tillstod vara sant.

Rätten stannade därföre uti följande

Resolutio (=beslut)

Alldenstund hammarsmederna Abraham Classon, Salomon Carlsson, Christopher Giertzson och Michel Const, samt hammardrängarna Lars Björk, Johan Svala och Henrik Spett icke kunde neka att järnet varit illa smitt och ovuligt välld, men förebär att sådant förflutit av förnötta hamrar och städen, samt småsten uti kolen, fördenskull och som bergslagsrätten ej kan finna sådana ursäkter vara av något värde, havandes rätten alla år förmanat dem till försvarligt smide och jämväl med vederbörlig plikt, men de därav ingen rättelse tagit utan framgent framfarit med sin arghet, alltså finner bergstingsrätten för skäligt att i anledning av den 7:de paragrafen uti Kungl Maj:ts förnyade hammarsmedsordning av år 1703 belägga var härd med 10 daler silvermynts plikt, samt tillfölje av Kongl Maj:ts järnvräkareordnings 12:te paragraf av år 1671 mista ett halvt skeppund stångjärn för vardera härden (hårda bud! NJ anm) - under kronan, bergskollegii fiskal och vräkaren. Vad det övriga vrakjärnet av 3 skeppund, 15 lispund, 9 marker beträffar, så efterlåtes dem för denna gången att förbättra det till försvarligt stångjärn. Och där (=om) de hädanefters blir beträdd med vrakvärdigt järnsmide, lär rätten ej underlåta att anse (=belägga) var och en med högre straff. Orkar de ej erlägga förenämnde böter, plikte de i den händelsen med kroppen.

Sedan denna dom blivit publicerad, bad smederne att rätten ville ha tålmod med böterna till nästa bergsting, då de vill för bokhållaren att av varje skeppund utsmide innehålla så mycket att summan blir erlagd. Om sådant ej blir efterkommet, ska de vid nästa bergsting plikta med kroppen. Till detta gav rätten sitt bifall.

Samma ting, § 6. (Mickel Const hade givit järn åt bonden Matts Mattsson 1 lispund i betalning för en lappmudd. Han fick plikta med 3-dubbla böter= 9 daler kopparmynt) men orkar han ej böterna, plikte han med kroppen.

(Hammartinget i Kengis 1736, forts)

§ 7 Johan Const var klockare.

§ 9 Michel Const / Abraham Classon om järn som kommit bort.

656 § 10 Michel Const anmälde att järn kommit bort för honom; Salomon Carlsson då varit i smedjan. (Hans Christophersson var nu bergstingssexman).

690 Nästa ting § 6 Salomon Carlsson / Mickel Const om beskyllning vid föregående ting. Protokollet lästes och visade att Michel inte hade beskyllt honom. Parterna gav varandra handen.

(Ovanstående mål är ganska intressanta och ger vissa detaljer i fråga om smedens liv, bör avskrivas).

964 Mickel Const nämnd (mikrofilmen ej tagen av hela målet och därför oklart vad det rör sig om.)

712 1737 lista på hur mycket färsk lax och salt lax skilda personer fått (tydligen under hela året):

bl a Mickel Const: 4 lispund 1 mark färsk lax, 8 mark salt lax.

Johan Const: 2 lispund 4 marker färsk lax.

Ett lispund när det gällde viktualier (=livsmedel) var 8,5 kg.

Ett lispund motsvarade 20 skålpund, som ibland av de gamla kallades för mark (Svensk Uppsågsbok: lispund, skålpund; A Nordberg En gammal Norrbottensbygd, sid 702.)

För järn var lispundet ej samma vikt.

1744 års hammarting: Bruksfolket inskrevs, de fyra smederna var nu: Salomon Carlsson, Christopher Gerdtsson, Lars Bergsman och Zachris Abrahamsson. Lärodrängar var Clas Abrahamsson, Christopher Hansson, Josef Jönsson och Michel Konst (detta var alltså d.y., d v s Barbro's bror, fadern dog ju 1740). Hans Christophersson var arbetsfogde.

Kedkevare = Silbbatjähkka

Bland bruksfolket vid Kiedikevarre silverbruk fanns omkring 1661/1663 en Anders Konst. I en längd från 1672 meddelas följande om honom: 1639 (troligen året då han skrevs som soldat) för sitt eget hemman i Yttervik (Skellefteå socken). I listan kallas han smed:n Anders Konst.

353 Mc Donald Rd

Durban S Africa

1978-10-30

N Joëlsan

Schematisk uppställning av b ^{ansr} _{sk} ng över brukarfolkets skul ^{sk} _{sk}

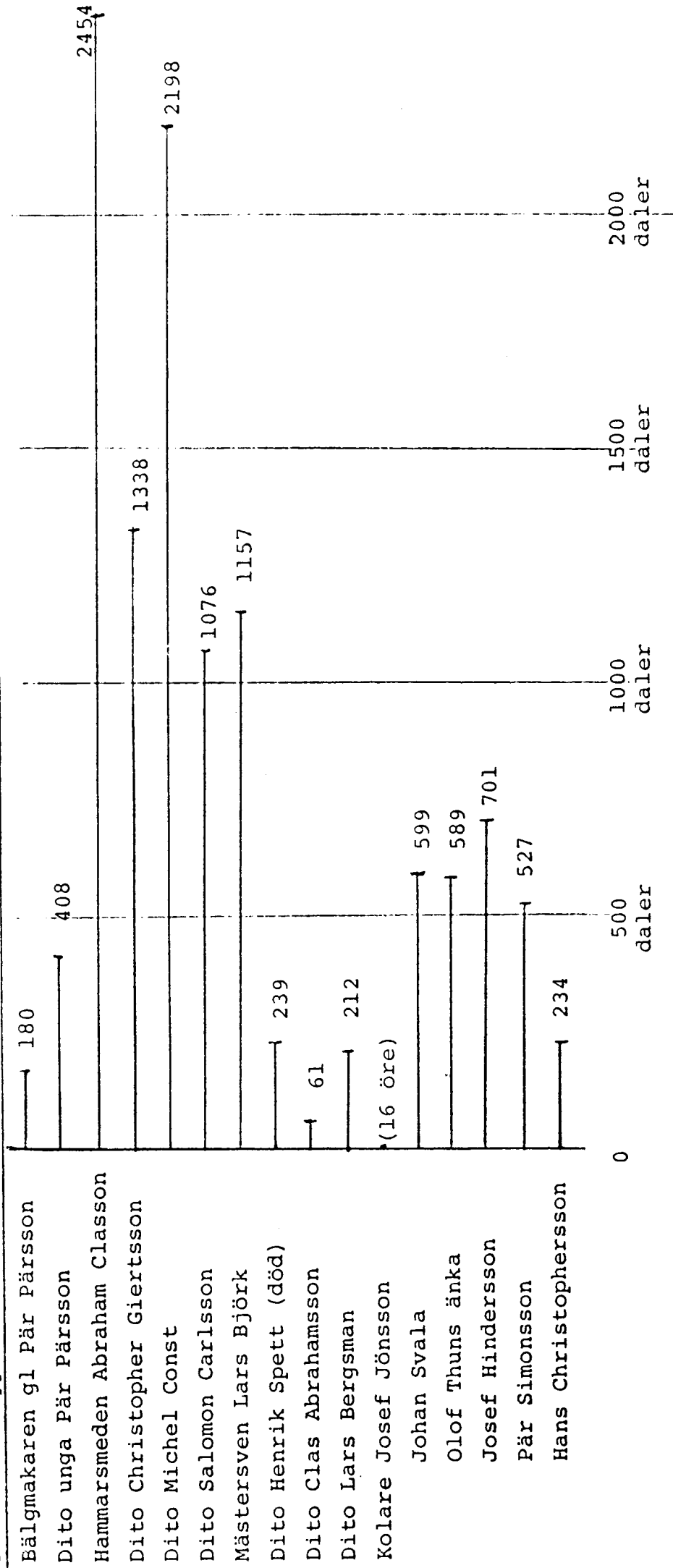
15 juni 1727/29

Person	Ställning	Skuld (daler)
Inspektoren Nils Jedeur	abs	283
Befallningsman Petter Pipping	abs	6
Bälgmakaren Petter Persson	erkänner	157
Smeden Mickel Const	tillstår	274
Smeden Lars Larsson Björk	likvideras	315
Olof Thun	tillstår	294
Hans Christophersson	tillstår	165
Johan Svala	tillstår	214
Johan Const	tillstår	186
Kolaren Josef Hindersson	tillstår	239
Per Simonsson	tillstår	97
Jöns Persson Qvist	tillstår	9
Koldrängen Henrik Spett	tillstår	41
Ung Per Persson		15
Kolaren Pär Nilsson	abs	114
Dito Pär Svala		312

(Endast hela daler medräknade, totala skulden var 2728 daler.)

Kengis 1738-07-24

Schematisk uppställning av bruksfolkets skuld vid Kiengis bruk

Endast hela daler medräknade; totala skulden var 11979 daler.